

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ POZAROLNICZA JAKO ŹRÓDŁO DODATKOWYCH DOCHODÓW GOSPODARSTW ROLNYCH DOLNEGO ŚLĄSKA

Irena Kropsz

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Abstrakt. Badania podjęte z uwzględnieniem obniżającego się poziomu dochodów pochodzących zwłaszcza z pracy w rolnictwie pozwoliły na określenie struktury dochodów uzyskiwanych w badanych gospodarstwach. Obiekty do badań wybrano celowo, uwzględniając położenie gospodarstwa na obszarze wiejskim oraz prowadzenie dodatkowej działalności pozarolniczej. Wyniki badań dowiodły, że ze względu na niskie dochody z działalności rolniczej większość rolników podejmuje działalność pozarolniczą w celu pozyskania dodatkowych dochodów, które uzupełniają braki finansowe wynikające z działalności podstawowej. Sprzężenie działalności rolniczej i pozarolniczej jest dla gospodarstw szansą na wykorzystanie nadwyżek siły roboczej bez konieczności podejmowania pracy poza gospodarstwem.

Słowa kluczowe: Dolny Śląsk, obszary wiejskie, gospodarstwo rolne, działalność pozarolnicza

WPROWADZENIE

Pozarolnicza działalność gospodarza na terenach wiejskich pełni istotne funkcje, a mianowicie zapewnia dodatkowe dochody ludności wiejskiej, tworzy nowe miejsce pracy i zmniejsza bezrobocie, aktywizuje lokalną ludność oraz przyczynia się do poprawy warunków życia na wsi [Kropsz 2003]. Środowisko wiejskie ma wiele korzystnych cech do rozwoju przedsiębiorczości; są tam duże zasoby taniej siły roboczej, czy też tańsze tereny pod prowadzenie działalności gospodarczej [Kłodziński 1999].

Dywersyfikacja funkcji gospodarczych na obszarach wiejskich oznacza również korzystne zmiany struktury społeczno-zawodowej mieszkańców wsi, większe zróżnico-

wanie źródeł dochodów ludności dające możliwość łączenia pracy w gospodarstwie rolniczym i poza nim. Determinantą pozarolniczej działalności gospodarczej do zdolności generowania powyższych korzyści jest ich szeroko rozumiany rozwój, czyli powstawanie jednostek nowych oraz osiąganie wyższego poziomu zdolności konkurencyjności na rynku, zarówno przez firmy już prowadzące działalność, jak również nowo powstające [Rak 2008]. Rozwój działalności pozarolniczej to bardzo dobre rozwiązanie dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie, zwłaszcza dla właścicieli i użytkowników gospodarstw rolniczych szukających dodatkowych dochodów mających zrekompensować niskie dochody uzyskiwane z działalności rolniczej.

CEL, ZAKRES I METODYKA BADAŃ

Na terenie obszarów wiejskich Dolnego Śląska przeprowadzono w 2005 roku badania ankietowe wśród gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą. Analizę prowadzono z uwzględnieniem podziału województwa na poszczególne regiony funkcjonalne obszarów wiejskich wyodrębnione w ramach Strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. Zgodnie ze Strategią są to regiony: I – intensywnego rolnictwa, II – rolniczo-rekreacyjny, III – przemysłowo-rekreacyjno-turystyczny, IV – rolniczo-przemysłowy, V – rolniczo-przemysłowo-rekreacyjny [Studia nad rozwojem Dolnego Śląska 2001].

Dobór obiektów do badań był celowy, a kryterium celu stanowiło położenie gospodarstwa na obszarze wiejskim oraz prowadzenie dodatkowej działalności pozarolniczej. Łącznej analizie poddano 20 gospodarstw rolnych. Celem badań było określenie struktury dochodów z działalności rolniczej oraz pozarolniczej w dochodach ogółem uzyskiwanych przez gospodarstwo. W ankietach skierowanych do gospodarstw zawarto pytania uwzględniające wielkości dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej oraz pozarolniczej. W odpowiedzi respondenci określali procentowo dochody uzyskiwane w gospodarstwie. Ogółem dochody uzyskiwane w gospodarstwie przyjęto jako 100%, a następnie określono strukturę poszczególnych dochodów analizowanych gospodarstw. Uzyskane informacje o dochodach zestawiono według przyjętych w opracowaniu przedziałów: do 20%, 20-40%, 40-50% oraz powyżej 50%. Przyjęte przedziały pozwoliły określić, ile gospodarstw spośród badanych uzyskiwało dochody z działalności rolniczej oraz pozarolniczej o określonym udziale (np. do 20%).

Przy opracowaniu materiałów źródłowych wykorzystano metodę opisową do charakterystyki wyników badań oraz metodę porównawczą do porównania wyników uzyskanych w poszczególnych regionach funkcjonalnych Dolnego Śląska [Kopeć 1983, Ryznar 1999].

WYNIKI BADAŃ

Podjęte w opracowaniu zagadnienie związane z określeniem struktury dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej oraz pozarolniczej poprzedzono analizą struktury własnościowej badanych gospodarstw rolnych oraz średniej powierzchni tych gospodarstw. Wszystkie dane zestawiono, uwzględniając podział na regiony funkcjonalne

Dolnego Śląska. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, badane na Dolnym Śląsku gospodarstwa w około 70% posiadały grunty własne. Pozostała część gruntów będąca w użytkowaniu tych gospodarstw pochodziła z dzierżawy. Gospodarstwa regionu II posiadały najwięcej, bo około 40% gruntów dzierżawionych, natomiast najmniej użytkowanych gruntów (16%) dzierżawiły gospodarstwa regionu IV. Analizowane gospodarstwa w regionie III posiadały tylko grunty własne i nie dzierżawiły gruntów. Średnia powierzchnia analizowanych gospodarstw na Dolnym Śląsku wynosiła ponad 46 ha. Najmniejszą średnią powierzchnią charakteryzowały się badane gospodarstwa w regionie funkcjonalnym IV, natomiast największą gospodarstwa w V regionie funkcjonalnym. Ze względu na niskie dochody uzyskiwane z działalności rolniczej oraz ogólnie trudną sytuację ekonomiczną badanych gospodarstw, większość z nich podejmowała działalność pozarolniczą w celu pozyskania dodatkowych dochodów. Często inne dochody uzupełniały braki finansowe wynikające z działalności podstawowej.

Tabela 1. Struktura własności gruntów oraz średnia powierzchnia badanych gospodarstw rolnych
Table 1. The structure of land property of studied agricultural farms leading non-agricultural activity

Wyszczególnienie Specification	Region funkcjonalny Functional region					Ogółem badane gospodarstwa Total of studied farms
	I	II	III	IV	V	
Grunty własne (%) Own land (%)	64,5	75,6	100,0	84,0	59,3	67,9
Średnia powierzchnia gospodarstwa (ha) Average area of the farms (ha)	36,21	26,71	27,58	12,65	71,30	46,29

Źródło: badania własne.
Source: own research.

W tabeli 2 przedstawiono udział dochodów pochodzących z działalności rolniczej w dochodach ogółem uzyskiwanych przez analizowane gospodarstwa. Aż u 40% spośród badanych gospodarstw na Dolnym Śląsku dochody z działalności rolniczej stanowiły do 20% dochodów ogółem. Natomiast dochód z działalności rolniczej stanowiący powyżej 50% dochodów ogółem uzyskiwało 45% analizowanych gospodarstw. W poszczególnych regionach widoczne było zróżnicowanie w strukturze dochodów osiągniętych przez badane gospodarstwa. W regionie funkcjonalnym IV sytuacja była najbardziej niekorzystna, gdyż niski 20-procentowy udział dochodów z działalności rolniczej w dochodzie ogółem osiągało prawie 67% gospodarstw rolnych, w regionie III taki udział dochodu osiągała połowa badanych gospodarstw, w regionie II około 43% badanych gospodarstw oraz w regionie V ponad 33% badanych gospodarstw. W I regionie funkcjonalnym było najmniej gospodarstw uzyskujących z działalności rolniczej do 20% dochodów w strukturze dochodów osiągniętych. Taka sytuacja panowała w 20% badanych gospodarstw.

Dochody z działalności rolniczej stanowiące powyżej 50% dochodów ogółem w regionie funkcjonalnym I oraz II uzyskiwało około 60% badanych gospodarstw, w regionie IV i V taki udział dochodów z działalności rolniczej uzyskiwało ponad 30% badanych

Tabela 2. Udział dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem (%)
 Table 2. The part of earnings from the agricultural activity in total incomes (%)

Wyszczególnienie Specification	Dochód z działalności rolniczej Earnings from the agricultural activity				Ogółem badane gospodarstwa Total of studied farms
	do 20% to 20%	20-40%	40-50%	powyżej 50% above 50%	
Region I	20,0	0,0	20,0	60,0	100,0
Region II	42,9	0,0	0,0	57,1	100,0
Region III	50,0	50,0	0,0	0,0	100,0
Region IV	66,7	0,0	0,0	33,3	100,0
Region V	33,3	33,3	0,0	33,4	100,0
Ogółem – Total	40,0	10,0	5,0	45,0	100,0

Źródło: badania własne.
 Source: own research.

gospodarstw, natomiast w III regionie ponad 50% udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem uzyskiwanych przez gospodarstwo nie odnotowano w żadnym z badanych gospodarstw. Według badanych nawet jeśli udział dochodów z działalności rolniczej w strukturze dochodów ogółem wynosił powyżej 50%, nie był to dochód zapewniający odpowiednie warunki bytowe rodzinom wiejskim.

W związku z tą sytuacją dochody uzyskiwane z działalności alternatywnych w porównaniu z działalnością rolniczą były zawsze uzupełnieniem i wsparciem działalności podstawowej, czyli rolniczej. W tabeli 3 zestawiono udział dochodów z działalności pozarolniczej, które były przeznaczane na działalność rolniczą. Ponad 89% analizowanych gospodarstw na Dolnym Śląsku 20% dochodu wypracowanego z działalności pozarolniczej przeznaczało na działalność rolniczą. Natomiast ponad 5% z nich przeznaczało na działalność rolniczą nawet 40-50% oraz powyżej 50% dochodów uzyskanych z działalności pozarolniczej.

Widoczne jest również zróżnicowanie w strukturze dochodów uzyskiwanych z działalności pozarolniczej przekazywanych na działalność rolniczą w poszczególnych regionach funkcjonalnych Dolnego Śląska. Wynika to ze zróżnicowanego poziomu dochodów osiąganych z działalności rolniczej w poszczególnych regionach oraz pełnionych przez dany region funkcji określonych w Strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. W III, IV i V regionie funkcjonalnym wszystkie badane gospodarstwa przeznaczały do 20% dochodów z działalności pozarolniczej na działalność rolniczą. Tyle samo na działalność rolniczą z dochodów uzyskanych z działalności pozarolniczej przeznaczało około 86% badanych gospodarstw w II regionie, natomiast w I regionie było to 75% analizowanych gospodarstw. Do 50% uzyskanych alternatywnych dochodów na działalność rolniczą przeznaczało 25% analizowanych gospodarstw I regionu, natomiast powyżej 50% takich dochodów ponad 14% badanych gospodarstw II regionu.

Pomimo małego udziału dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej w strukturze dochodów ogółem osiąganych przez badane gospodarstwa na Dolnym Śląsku,

Tabela 3. Udział dochodów z działalności pozarolniczej przeznaczanej na działalność rolniczą (%)
 Table 3. The part of earnings from the non-agricultural activity intended on agricultural activity (%)

Wyszczególnienie Specification	Dochód z działalności pozarolniczej Incomes from the non-agricultural activity				Ogółem badane gospodarstwa Total of studied farms
	do 20% to 20%	20-40%	40-50%	pow. 50% above 50%	
Region I	75,0	0,0	25,0	0,0	100,0
Region II	85,7	0,0	0,0	14,3	100,0
Region III	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Region IV	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Region V	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Ogółem – Total	89,4	0,0	5,3	5,2	100,0

Źródło: badania własne.
 Source: own research.

prawie połowa rolników nie zamierza zrezygnować z prowadzonej działalności rolniczej, co więcej mają nawet zamiar zwiększyć areał prowadzonego dotychczas gospodarstwa. Biorąc również pod uwagę korzyści osiągnięte z prowadzenia działalności alternatywnej w powiązaniu z działalnością rolniczą, 1/4 badanych gospodarstw zamierzała inwestować w przyszłości w rozwój działalności pozarolniczej, poprawiającej ich sytuację materialną. Zainteresowaniem wśród badanych rolników cieszyła się działalność agroturystyczna i turystyczna, a także handel i rzemiosło. Tego typu działalności alternatywne są charakterystyczne dla Dolnego Śląska, rejonu o dużych walorach przyrodniczo cennych.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Badania, uwzględniające dodatkową działalność pozarolniczą prowadzoną przez rolników, mogą wskazywać na zasadność prowadzenia takiej działalności w analizowanych gospodarstwach rolnych, mogą także być impulsem do jej rozpoczęcia. Głównym celem badanych gospodarstw było polepszenie warunków ekonomicznych w sytuacji malejących dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej. Przeprowadzona analiza pozwoliła wyciągnąć kilka wniosków:

1. Według badanych udział dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej jest niezadowolający, dlatego liczba gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą na obszarach wiejskich Dolnego Śląska powinna się zwiększyć.

2. W 40% badanych gospodarstw dochody z działalności rolniczej stanowiły 20% dochodów ogółem, natomiast resztę dochodów uzupełniały dochody z działalności pozarolniczej.

3. Dochody z działalności pozarolniczej miały duże znaczenie w strukturze dochodów uzyskiwanych przez badane gospodarstwa, stanowiąc ponad 50% dochodów ogółem.

4. Większość (90%) badanych gospodarstw przeznaczala do 20% dochodów z działalności pozarolniczej na działalność rolniczą, a ponad 5% gospodarstw do 50% oraz powyżej 50% tych dochodów.

LITERATURA

- Kłodziński M., 1999. Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich. W: Aktywizacja gospodarza terenów wiejskich. IRWiR, PAN, Warszawa, 25-34.
- Kopeć B., 1983. Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych. Wyd. AR, Wrocław, 166-199.
- Kropsz I., 2003. Rola infrastruktury i przedsiębiorczości w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich. Roczn. Nauk. SERiA 5, 4, Warszawa, 163-167.
- Projekt badawczy KBN nr 2 P06 R 0522 pt. „Procesy dostosowawcze obszarów wiejskich Dolnego Śląska do wymogów UE”. Kierownik projektu: Barbara Kutkowska. Maszyn. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.
- Rak A.M., 2008. Strategie rozwojowe pozarolniczej działalności gospodarczej rolników indywidualnych (na przykładzie gminy Brańsk). Roczn. Nauk. SERiA 10, 3, Warszawa, 476-481.
- Ryznar J., 1999. Metody stosowane w pracy badawczej z zakresu doradztwa rolniczego. Wyd. AR, Wrocław, 52-58.
- Stachak S., 2006. Podstawy metodologii nauk ekonomicznych. Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa, 213-216
- Studia nad rozwojem Dolnego Śląska, 2001. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, 5, 21-22.

THE NON-AGRICULTURAL ACTIVITY AS THE SOURCE OF ADDITIONAL INCOMES IN AGRICULTURAL FARMS IN THE LOWER SILESIA AREA

Summary. Taking into account dropping level of incomes coming especially from the work in agriculture the investigation allowed to estimate the structure of incomes in studied farms. The objects of investigations were chosen taking into account the position of the farm on country areas and the leadership of the additional non-agricultural activity. The results of investigations proved that the low incomes from the agricultural activity and generally difficult economic situation of farms had forced majority of farmers to take up non-agricultural activity to obtain additional incomes resulting from the basic agricultural activity. The connection of the agricultural and non-agricultural activity can be a chance for utilization of the surpluses of working force without the necessity of undertaking the work beyond the farm.

Key words: Lower Silesia, rural areas, agricultural farm, non-agriculture activity

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 15.04.2009

Do cytowania – For citation: Kropsz I., 2009. Przedsiębiorczość pozarolnicza jako źródło dodatkowych dochodów gospodarstw rolnych Dolnego Śląska. J. Agribus. Rural Dev. 3(13), 123-128.